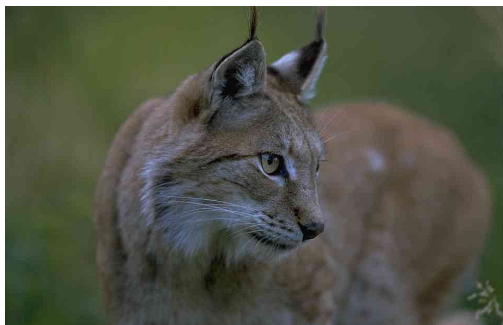

**Undersökning av tamdjursägares upplevelse av rovdjursangrepp
- med fokus på sekundära skador**

Bakgrund och metod

Tamdjursägare som drabbas av rovdjurangrepp upplever av naturliga skäl ofta situationen som problematisk. Det är inte bara de primära skadorna (dödade och skadade djur) som orsakar problem utan även de så kallade sekundära skadorna. I begreppet sekundära skador kan man bland annat räkna in förändrat beteende hos djuren, merarbete för ägaren och sämre produktion. Begreppet innefattar också eventuella effekter på ägarens psykiska och fysiska välbefinnande.

För att ge Rovdjurscentret, och våra målgrupper, bättre inblick i tamdjursägares upplevelse av rovdjurangrepp har vi intervjuat drabbade brukare. Undersökningen har haft fokus på upplevelsen av sekundära skador.

Undersökningen genomfördes i Gävleborgs och Örebro län och omfattade 49 stycken fårägare som samtliga drabbats av rovdjurangrepp de senaste 5 åren. Intervjuerna genomfördes över telefon. Information om undersökningen och frågorna skickades ut i förväg för att ge de intervjuade möjlighet till förberedelse. Fyrtioen stycken av de kontaktade personerna svarade på enkäten.

Viveca Orve

Täby den 27 mars 2013

Sammanställning av enkätsvaren

Allmänt om rovdjursangreppen

Tretton av de intervjuade hade haft upprepade angrepp av rovdjur medan övriga drabbats vid ett tillfälle. Vargen var det rovdjur som orsakat flest angrepp och stod för cirka 60 % av fallen. Vad gäller de övriga angreppen orsakades de ungefär jämnt fördelat av lodjur och björn. Antalet skadade/dödade djur låg oftast mellan 1-5 stycken, men även större antal djur angreps vid flera tillfällen. I majoriteten av fallen dog de djur som fått fysiska skador vid angreppet, och de flesta dog samma dag. Vid andra tillfällen verkade det som fåren i fråga skulle överleva - bara för tyna bort efter några dagar. I 10 av fallen kunde dock ägaren berätta att några av de får som fått fysiska skador överlevde.

Alla angrepp förutom tre skedde inom hägn. De tre fall där angrepp skedde utom hägn handlade det om angrepp i en ladugård, på en ö och på fritt bete. På frågan om vilken sorts stängsel de angripna djuren gått inom svarade de flesta "vanligt stängsel" med eller utan el. Näst vanligast var olika typer av fårnät med eller utan eltråd. Fyra stycken angav att de hade rovdjursavvisande stängsel till hagen redan innan angreppet skedde. I ett fall hade ägaren fåren i ett hjorthägn.

I flera fall avgränsades hagen av en sjö eller annat vattendrag och eftersom det är väldigt svårt att stängsla genom vatten hade dessa sträckor lämnats ostängslade. Rovdjur ser sällan vatten som ett hinder och vid åtminstone tre av angreppen är det dokumenterat att de tog sig in i hagen via den ostängslade vattenvägen.

Djurens beteende

Nästan hälften av fårägarna i denna undersökning uppgav att de inte hade märkt någon skillnad i fårens beteende efter rovdjursangreppet eller att det bara betedde sig annorlunda en mycket kort stund efter angreppstillfället.

Bland de som upplevt skillnader i beteende var den vanligaste beskrivningen att fåren efteråt har uppträtt stressat och nervöst och varit mycket mer vaksamma. De har undvikit den plats i hagen där angreppet skedde och vissa fall har de även undvikit att gå in i välkända byggnader som lador och vindskydd och istället sökt sig till någon högt belägen plats i hagen. Andra fårägare kan berätta att de helt enkelt stått i en klunga och tryckt utan att velat röra på sig och när de väl rört sig, bara sprungit rätt på. Detta beteende gjorde det väldigt svårt att valla dem. Några av de fårägare som håller sig med vallhundar sa att det var i princip omöjligt att valla fåren den första tiden efter angreppet eftersom de upplevde hundarna som ett hot. I många fall återtog fåren sitt vanliga beteende efter några veckor och ibland efter några dagar. Men det fanns också en del fall där det tog flera månader innan fåren hade lugnat sig så pass att de kunde börja bete sig normalt igen. I ett fall tog det ungefär ett halvår och i ett fall blev fåren aldrig riktigt sig lika igen.

Flera har också berättat om starkt avvikande beteenden, till exempel att fåren i ett fall blev helt apatiska och låg som döda det första dygnet efter angreppet. Ett annat exempel beskriver hur de drabbade djuren började med beteendet att bilda en klunga kring varje person som kom i närheten av dem, oavsett om det var en välbekant person eller en total främling.

Ingen uppgav att de noterat skillnader i förändrat beteende mellan individerna i den drabbade djurgruppen.

Effekter på produktionen

Den stora merparten av de tillfrågade fårägarna upplevde inte att angreppet hade haft någon negativ påverkan på produktionen. Noteras bör att majoriteten av de svarande hade fåren som en hobby vid sidan av sitt riktiga jobb och bedrev därmed sällan någon direkt produktion.

I ett fall hade dock både födelsevikt och slaktvikt påverkats. Slaktvikten sjönk från 15-18 kg ner till 7-11 kg samtidigt som födelsevikten minskade med ca 25 %. Dessutom gick ungefär hälften av besättningen, som bestod av dräktiga tackor, tom och 1/7 av lammen som föddes var missbildade. Detta hade aldrig hänt varken före eller igen efter angreppet. Tackorna fick även problem med brunsterna – från regelbundna brunster till ett väldigt långt spann (över 2 månader). I ett fall tog vargen alla avelstackorna vilket ledde till att produktionen tillfälligtvis upphörde tills dess att ersättningsdjur hunnit införskaffas.

Merarbete

Merparten av de personer som svarade på frågorna ansåg att angreppet (-en) gav upphov till merarbete. Vanligen innebar det ökad tillsyn av djuren, förflyttning och insamling av djur samt förstärkning och lagning av stängsel.

I de fall då ersättningsdjur behövdes så rekryterade de flesta från den egna besättningen. I det tidigare nämnda fallet där vargen tog alla avelstackorna, innebar det dock ett betydande merarbete för ägaren att få tag på lämpliga ersättningsdjur. Det blev extra krångligt då fåren i fråga var av en utrotningshotad ras med få individer i landet. Flera av ersättningsdjuren visade sig inte vara av bra kvalitet vilket ledde till att ägaren var tvungen att ta bort dem - och därmed ytterligare merarbete.

När det gällde eventuellt merarbete till följd av rovdjurens närvaro redan *innan* angreppet nämndes fram för allt skötsel och underhåll av stängsel. Många av de svarande lade ner väldigt mycket tid på att gå med röjsåg ta bort sly och gräs och liknande från stängslet.

För vissa innebar angreppet en hel del merarbete i form av kontakt med olika myndigheter.

Lönsamhet och kostnader

De allra flesta svarade att angreppet inte påverkat verksamhetens lönsamhet negativt. Åter igen bör noteras att majoriteten av de svarande hade fåren som en hobby.

Några av de intervjuade ansåg att angreppet lett till minskad lönsamhet. I ett par fall hade ägaren blivit tvungen att behålla några av de lamm som annars skulle ha sålts och en annan hade blivit tvungen att hålla sig med färre får än önskvärt. En ägare fick lägga ner mycket tid på att leta ersättningsdjur, vilket minskade lönsamheten, och en annan uppgav att angreppet lett till ett helt års inkomstsbortfall.

I ett fall menade ägaren att angreppet snarare hade haft en positiv effekt på lönsamheten då ersättningen för de döda fåren var större än den summa som ägaren skulle erhållit om samma djur skickats till slakt.

På frågan vad angreppet eventuellt hade kostat ägaren i utgifter hävdade de flesta att det var tid snarare än pengar som gått åt. De siffror som angavs hade stor spridning med allt från en kostnad på 2 000 kr till 100 000 kr.

Framtid

På frågan om ägaren hade lagt ner, eller skulle bli tvungen att lägga ner, verksamheten till följd av risk för rovdjursangrepp svarade majoriteten att de tänkte fortsätta. Sex stycken svarade att de hade avvecklat på grund av det inträffade rovdjursangreppet/en. Ibland berodde dock beslutet inte enbart på rovdjuren, utan också på faktorer så som att ägaren började bli för gammal för att orka med arbetet. Vissa hade slutat med fårhållningen men utan att det överhuvudtaget hade med rovdjurens närvaro att göra.

Några var mer osäkra på hur de skulle göra men tänkte fortsätta ett tag till så länge som inga fler angrepp hände. Flera tänkte hålla på så länge de klarade sig från vargangrepp, men sa att - "...så snart som vargen kommer lägger jag ner."

Effekterna på ägarens välbefinnande

Rovdjursangrepp och de konsekvenser det får kan påverka djurägarnas psykiska och fysiska välbefinnande. Sömnsvårigheter nämndes av flera av de intervjuade och en av dem formulerade sig så här "...man blir helt förstörd, kan inte sova på nätterna – ligger bara och vrider sig." Den störda sömnen höll i regel i sig några veckor efter angreppet, och i ett fall fortsatte det i flera månader. Många uppger också svårigheter att koppla av, känslomässig stress och en allmän oro. Några citat som återspeglar detta är:

"Tittar oroligt ut i hagen varje morgon",

"Har det i bakhuvudet hela tiden",

"Mycket jobbigt för hela familjen",

"Går hela tiden och tittar att det inte händer något i hagen",

"Det går ej att koppla bort rovdjuren från tankarna",

"Jag ser på fåren på ett annat sätt än tidigare; istället för att tänka - titta där går de så fint! blir det: - åh, vad skönt alla är fortfarande vid liv!".

Nio stycken av fårägarna meddelade att de hade varit ordentligt oroliga för rovdjursangrepp redan innan de drabbats. Trettioen stycken angav dock att de inte varit särskilt oroliga innan. I 26 av fallen ökade oron kraftigt efter angreppet. I 11 fall låg oron kvar på samma nivå som innan och i tre fall hade oron minskat.

Lagstiftning och ersättning

Alla förutom två av de som svarade på enkäten visste vart de skulle höra av sig för att få hjälp vid angreppstillfället. Detsamma gällde på frågan om de kände till vad som är tillåtet enligt lag för att skydda sina tamdjur. I princip alla var mycket nöjda med besiktningsmännen/rovdjursspårarna från länsstyrelsen. Beröm riktades också till Viltskadecenter.

Ersättning för primära skador betalades ut i 38 av fallen. I ett av de övriga tre fallen berodde nekandet av ersättning av primära skador på att stängslet ansågs vara för dåligt. I vissa fall betalades det ut ersättning även för sekundära skador t.ex. ersättning för en missad arbetsdag och foder för extra utfodring.

Merparten av de tillfrågade ägarna hade vidtagit fler förebyggande åtgärder efter angreppet. Framför allt handlar det om att de numera tar in djuren för natten samt förbättrat stängsel. En del uppgav också att de utökat tillsynen av djuren och/eller flyttat dem närmre huset. Sju stycken ansökte om skyddsjakt.

Kontenta och diskussion

Undersökningen har gett Rovdjurscentret en värdefull inblick i tamdjursägares upplevelse av rovdjursangrepp.

Majoriteten av de drabbade ansåg att rovdjursangreppen inte orsakat något produktions- och inkomstbortfall. Angreppen verkar i större utsträckning ha betydelse för ägarnas välbefinnande och även leda till en hel del merarbete. De flesta i denna undersökning höll inte får som näringsidkare utan på hobbynivå, vilket kan förklara ovanstående resultat. Om detta är representativt även för övriga delar av landet borde detta vägas in vid prioritering av de insatser som görs för att minska konflikten mellan tamdjursägare och rovdjur.

En sak som fångat vår uppmärksamhet är att nästan hälften av fårägarna inte upplevde någon skillnad i fårens beteende efter angreppet. Eftersom förändrat beteende hos tamdjuren utgör en del av problematiken vore det intressant att veta vilka faktorer som avgör om fåren förändrar sitt beteende eller inte. Man skulle kunna tänka sig att det har att göra med vilken rovdjursart som stått för angreppet då de jagar på olika vis, men i denna undersökning tycks det inte finnas något sådant samband. Möjligtvis kan det istället ha med ras, kön eller ålder att göra? Eller kanske faktorer som till exempel angreppets varaktighet, gruppens utformning och fårens upplevelse av att kunna påverka den stressade situationen?

Fårägarna i denna undersökningsgrupp har upplevt rovdjursangreppet och dess anknutna händelser mycket olika. Upplevelsen var för några mycket traumatisk medan andra har påverkats betydligt mindre. I denna undersökning finns inga tydliga samband mellan olika faktorer och upplevelsen av angreppet. Att utreda vilka faktorer som påverkar såväl ägarnas som fårens upplevelse av angreppet vore intressant.

Flera av enkätens frågeställningar besvarades aldrig och dessutom ger svaren upphov till en mängd nya frågor. Rovdjurscentret menar därför att det är viktigt med fortsatt forskning inom detta område.

